

**CAUZELE RĂZBOIULUI DIN UCRAINA DIN PERSPECTIVA
NIVELURILOR DE ANALIZĂ**

**THE CAUSES OF THE WAR IN UKRAINE IN TERMS OF LEVELS OF
ANALYSIS**

DOI: 10.5281/zenodo.7197542

UDC: 94(477):327

Arthur-Viorel TULUȘ

Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

E-mail: arthur.tulus@ugal.ro

ORCID ID: 0000-0002-4368-7231

Rezumat: *Kenneth Waltz, ajutat de David Singer, a introdus conceptul de niveluri de analiză, pentru a explica evenimentele internaționale, precum războiul, din diferite puncte de vedere. În prezentarea noastră intenționăm să urmăm calea începută de Kenneth Waltz – care urmărește să localizeze sursa explicației unui eveniment, fenomen, proces – și să analizăm posibilele cauze ale declanșării războiului aflat în desfășurare în Ucraina.*

Cuvinte cheie: *nivel de analiză, războiul din Ucraina, relații internaționale, Kenneth N. Waltz*

Abstract: *Kenneth Waltz, helped by David Singer, introduced the concept of levels of analysis, to explain international events, such as the war, from different points of view. In our presentation we are planning to follow the path started by Kenneth Waltz – which seeks to locate the source of the explanation of an event, phenomenon, process – and to analyse the possible causes of the outbreak of the ongoing war in Ukraine.*

Key words: *levels of analysis, the war in Ukraine, international relations, Kenneth N. Waltz*

În anul 1959 apărea la prestigioasa editură Columbia University Press cartea intitulată *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis* (Waltz K.N., 1959). Autorul ei era Kenneth N. Waltz, iar lucrarea reprezenta materializarea cercetării întreprinse în timpul stagiului doctoral, finalizat cu succes cinci ani mai devreme (în 1954).

Atât cartea, cât și autorul, s-au bucurat ulterior de o mare popularitate. *Man, the State, and War* a fost retipărită în numeroase ediții, devenind una dintre cele mai vândute cărți din domeniul relațiilor internaționale, ediții atât în limba engleză, cât și prin traducere în multe alte limbi, prima ediție în limba română fiind publicată în 2001 sub egida Institutului European (Waltz K.N., 2001). În ceea ce-l privește pe autor, Kenneth N. Waltz (8 iunie 1924 – 12 mai 2013) a fost unul dintre cei mai mari specialiști în domeniul relațiilor internaționale și un

eminent profesor la o serie de universități de prestigiu din Statele Unite: Columbia University și Berkeley, University of California. Este considerat unul dintre părinții fondatori ai neorealismului sau al realismului structural în teoria relațiilor internaționale (Bessner D., Guilhot N., 2015, pp. 87-118).

În esență, Kenneth N. Waltz încerca, în această lucrare precum și în alte studii ulterioare, să răspundă la întrebarea: „Unde se pot găsi cauzele majore ale războiului?”. Răspunsul sau mai exact căutarea răspunsului se ascunde parțial în titlul cărții *Man, the State, and War*, Waltz identificând trei categorii de factori generatori ai conflictelor – care pot activa separat sau în interdependență – în: factori depinzând de oameni (1), de state (2), respectiv de sistemul internațional (3). Pentru cele trei categorii de factori, Waltz folosea termenul de imagini, sintagma explicită „nivel de analiză” fiind consacrată din 1961 de către David J. Singer (Singer J.D., 1961, pp. 77-92).

În prezent, termenul uzitat este cel de „nivel de analiză”, însă mai persistă controverse pornind chiar de la conceptualizările diferite ale inițiatorilor: în timp ce Waltz se referă la categorii de factori explicativi ai evenimentelor internaționale, prin excelență ai războiului, Singer avea în vedere tipurile de entități sociale care generau evenimente, procese sau fenomene internaționale (Apahideanu I., 2006, pp. 61-62).

Studiul nostru își propune să identifice cauzele războiului din Ucraina pornind pe linia deschisă de Kenneth N. Waltz, mai exact localizarea surselor conflictului actual din perspectiva celor trei niveluri de analiză: (1) individual; (2) statal (intern sau național); (3) sistemic (internațional sau global).

(1) Conform nivelului de analiză individual, declanșarea războiului din Ucraina trebuie căutat în indivizi, în decidenții politici. În acest caz, indivizii sunt analizați din două perspective sau variabile: natura umană (ca factor generic) și personalitatea fiecărui decident (ca factor subiectiv). Deși natura umană este un factor generic care ar trebui să acționeze în același mod, indiferent de indivizi sau de spațiul geografic ori contextul temporal, interpretarea naturii umane – și de aici a istoriei și a relațiilor internaționale – a diferit de la o teorie la alta în domeniul relațiilor internaționale. Mai exact, aproape toți specialiștii pornesc de la premisa analogiei dintre individ și stat, potrivit căreia statul se comportă în arena internațională ca un individ aflat încă în acea formă de „libertate absolută” (expresie ce desemnează o stare imaginată în care individul era lipsit de orice formă de control/coerciție/constrângere, pe care o realizează ulterior statul sau societatea umană). Așadar, comportamentul statelor este dictat de natura umană, dar cum este de fapt natura umană? Răspunsul la această întrebare a divizat comunitatea științifică, ajungându-se chiar la extreme, denumite sugestiv idealism de factură optimistă *versus* realism de factură pesimistă.

Idealistii, în speță reprezentanții liberalismului în relațiile internaționale, au mizat în cazul naturii umane pe rațiune, care îi determină pe indivizi/state să-și

calculeze costurile și beneficiile oricărei decizii. Rațiunea este însoțită de educație, de aici rezultând o viziune evolutivă asupra istoriei umane, de progres continuu al oamenilor și al statelor care pot învăța rațional din experiențele trecutului, pentru a nu le repeta.

Realistii, în schimb, sunt pesimiști, considerând că natura umană a rămas aceeași în tot decursul istoriei: egoistă, conflictuală și dominată de dorința de putere. Prin urmare, comportamentul uman nu se poate ameliora, nu putem discuta de progres, iar istoria umanității este o constantă, posibil de figurat sub forma unor repetiții de tip cauză-efect (Apahideanu I., 2006, pp. 62-63).

Până la urmă, tot Kenneth N. Waltz a încercat să reconcilieze cele două poziții, afirmând că „ceea ce este rău în oameni sau comportamentul lor necorespunzător duce la război; iar ceea ce este bun în om ar aduce pacea” (Waltz K.N., 2001, p. 46).

Dacă discuțiile privind natura umană sunt mai degrabă pur filosofice, optimiștii luând în calcul virtuțile iar pesimiștii viciile ei, până la urmă cauzele declanșării unui război – conform nivelului de analiză individual – constă îndeosebi în analizarea personalității decidenților politici. Aplicat strict pe declanșarea și desfășurarea războiului actual din Ucraina, trebuie să avem în vedere, în primul rând, personalitatea președintelui Federației Ruse Vladimir Putin, a influențelor doctrinare și personale asupra sa, a principalilor lui consilieri (deși există anumite certitudini la nivelul percepției generale – îndeosebi în rândul mass-mediei libere¹ – că sistemul politic impus de Putin, declarativ democratic dar în realitate autoritar, este unul autarhic și la nivelul deciziei). Într-un mod similar, aceleași investigații trebuiesc extinse asupra președintelui Ucrainei, a principalilor săi consilieri, respectiv asupra altor decidenți indirecti: Joe Biden (președintele Statelor Unite), Boris Johnson (premierul Marii Britanii), Emmanuel Macron (președintele Franței) etc.

Marea dificultate la acest nivel de analiză constă în imposibilitatea colectării în timp util a unor informații suficiente și, mai ales, reale, care să ne ajute în recompunerea unor imagini clare și veridice a personalităților decidenților politici. Mai exact, o asemenea metodă de lucru este caracteristică îndeosebi istoriei și are nevoie de timp pentru ca „acele informații din culise” să fie desecretizate și puse la dispoziția cercetătorilor. Pe scurt, nivelul de analiză individual este lipsit de predictibilitate, adică unui decident politic nu i se poate anticipa comportamentul. Totodată, acest nivel de analiză a fost criticat de specialiști ca fiind prea simplist, neluând în calcul contextul instituțional, social și internațional (sistemic) care pot influența adoptarea deciziilor de politică externă ale unei țări (Apahideanu I., 2006, pp. 64).

¹ Am inclus aici atât mass-media din țările democratice, cât și mass-media rusească critică la adresa regimului lui Putin, ultima interzisă în totalitate după declanșarea „operațiunilor militare” rusești din Ucraina.

Având în vedere longevitatea sa la conducerea Rusiei și stilul comportamental abordat și transmis în mass-media, Vladimir Putin a exercitat o anumită atracție pentru public – fie pozitivă sau negativă, iar aceasta s-a materializat în câteva biografii, în care mai degrabă președintele Rusiei este descris ca un personaj negativ, cu o copilărie traumatizantă (ce amintește de cea a lui Hitler), biografii care au devenit bestselleruri, fiind traduse în numeroase limbi, printre care și în limba română (Politkovskaia A., 2008; Arutunyan A., 2014; Belkovski S., 2014; Roxburgh A., 2014; Service R., 2020; Thom F., 2020; Galeotti M., 2021; Belton C., 2022).

După invadarea Ucrainei în februarie 2022, profilul psihologic al lui Putin a constituit și mai mult obiectul dezbaterilor în media, unul dintre cele mai arzătoare subiecte fiind presupusa stare precară de sănătate¹. În viziunea multora, tocmai această degradare a sănătății fizice sau mentale, ar fi motivul principal care l-ar fi determinat pe Putin să renunțe la prudență în raporturile de politică externă cu Occidentul și să atace Ucraina. Evident că cele mai multe dintre afirmații sunt efectiv speculații, iar adevărul va putea fi scos la iveală peste o perioadă de timp, mai scurtă sau mai lungă, în funcție de desfășurarea ulterioară a evenimentelor.

De cealaltă parte, și președintele Ucrainei Volodimir Zelenski a intrat în atenția mass-mediei și a opiniei publice, atât de influență occidentală cât și din partea Kremlinului (dacă am rezuma extrem de simplist cele două direcții antagonice) (Ignatenko, T.B., 2022). În timp ce Occidentul îl descrie ca un erou, pentru Kremlin el este un trădător al spiritului rusesc și al tradiției creștin-ortodoxe².

(2) Al doilea nivel de analiză, intitulat statal, intern sau național, caută să identifice cauza unui eveniment internațional – în speță războiul din Ucraina – în procesele politice, economice și sociale care se desfășoară în interiorul statelor implicate în respectivul eveniment. Cercetătorii care au dezvoltat ulterior problematica nivelurilor de analiză au identificat mai multe tipuri de variabile independente (care pot activa separat):

a) Tipul de regim: democratic sau nedemocratic. Este cunoscut faptul că un sistem democratic este mai puțin predispus către conflict, iar deciziile, mai ales cele majore, presupun un lanț de comandă colectiv. Fără a intra prea mult în detalii, comparând regimurile politice din Ucraina și Federația Rusă, suntem cu toții de acord că regimul politic de la Kiev, în ciuda inconvenientelor și a unor derapaje, este democratic, chiar și prin simplu fapt că a permis schimbarea

¹ Despre Putin s-a spus că ar avea o boală incurabilă, că ar avea Parkinson, că nu ar fi în deplinătatea facultăților mentale.

² Kremlinul speculează cariera anterioară de actor a lui Volodimir Zelenski și îl descrie ca fiind un simpatizant al comunității LGBT, deși președintele ucrainean este căsătorit cu Olena din 2003, cu care are o fiică Oleksandra și un fiu Kirilo.

pașnică a puterii în urma alegerilor politice (Encyclopaedia Britannica, Maidan)¹. Spre deosebire, în Federația Rusă, chiar dacă oficial regimul politic declarat este democratic și periodic – conform constituției – au loc alegeri politice, Vladimir Putin este oficial președinte al statului din 31 decembrie 1999, cu excepția intervalului 2008-2012 în care puterea reală tot el a deținut-o². Federația Rusă a alunecat tot mai mult către un regim autoritar oligarhic, caracterizat prin modificări constituționale realizate în favoarea lui Vladimir Putin și prin înăbușirea violentă a opoziției politice (vezi cazurile Anna Politkovskaia, Boris Nemțov, Alexei Navalnii și mulți alții) (Novaia Gazeta, 2021). Prin sistemul politic, economic și cultural autarhic, Federația Rusă își trage rădăcinile mai degrabă din Rusia țaristă, decât din Uniunea Sovietică (Stanomir I., 2021).

b) Structura și activitățile economice: economie liberă de piață *versus* economie centralizată; tipul de producție internă; interese legate de accesul la materiile prime sau nevoia unor piețe de desfacere externă.

Și în acest caz sunt deosebiri între cele două state izvorâte până la urmă din strategiile diferite de dezvoltare. După mișcarea Euromaidan (începută în noiembrie 2013), Ucraina și-a exprimat clar intenția de a adera la UE și la NATO. În primul caz, Kievul a implementat din 2014 acorduri de asociere care i-au permis să apropie propria legislație de acquis comunitar (Cenușă D., 2022). În cazul NATO, tatonările Ucrainei au început încă din 2008, însă opțiunea clară a Kievului de a adera la această alianță militară a început din 2014, după anexarea Crimeii și începerea luptelor din estul țării cu separatiștii sprijiniți de Rusia (Dojan S., 2022, Ucraina, miza aderării la NATO). Opțiunea proeuropeană și proatlantică a Ucrainei are evident consecințe și în plan economic, fiindcă spațiul spre care tinde Kievul să se integreze este caracterizat printr-o economie de piață liberă, iar interesele politice și militare sunt indisolubil legate de cele economice.

În schimb, Federația Rusă a renunțat la adoptarea valorilor democratice occidentale după preluarea puterii de către Putin. Modelul politic autoritar oligarhic a permis Moscovei să-și folosească resursele economice – cu referire specială la gazele naturale și petrol – ca arme politice, într-o formă mai agresivă

¹ Simpatizanții Kremlinului pot invoca Euromaidanul drept contraargument, o manifestație de masă desfășurată în noiembrie 2013 ca protest față de anularea semnării unui larg acord de asociere cu Uniunea Europeană de către președintele legitim ales al Ucrainei Viktor Ianukovici, considerat a fi prorus de opinia publică. După câteva luni de la declanșarea protestului și după o încercare violentă de a-l înăbuși, în februarie 2014 Viktor Ianukovici a fugit din Ucraina în Rusia.

² A devenit președinte interimar al Rusiei la 31 decembrie 1999, după ce Boris Elțin și-a dat demisia. Primele două mandate s-au desfășurat între 2000-2008, Constituția Rusiei de atunci permițând pentru un candidat doar două mandate consecutive de 4 ani fiecare. Din aceste considerente, între 2008-2012 s-a produs o rocadă între Putin și Dmitri Medvedev, cei doi schimbându-și doar funcțiile (Putin prim-ministru iar Medvedev președinte), nu însă și puterea reală. Prin modificarea Constituției, Putin a redevenit președinte pentru un al treilea mandat mărit la 6 ani între 2012-2018, iar din martie 2018 își exercită cel de-al patrulea mandat.

împotriva unor țări considerate unilateral de către Putin ca intrând în propria sferă de influență (cazul Ucrainei, Republicii Moldova, Georgiei etc.) și mai subtil, ca amenințări potențiale, față de statele deja integrate în UE și NATO. Dar această politică a avut și are consecințe negative pentru administrația rusească: pe de o parte, țările șantajate caută să găsească alternative la resursele energetice rusești (ceea ce înseamnă privarea pe viitor a Moscovei de cele mai importante venituri obținute din comerțul exterior)¹; de cealaltă parte, Rusia a ajuns să fie un paradox economic – o țară bogată în resurse, cu o economie arhaică, înapoiată, datorită lipsei pieței libere și a controlul economicului de către politic.

Prin urmare, economia Federației Ruse se caracterizează în prezent printr-o lipsă a reformelor structurale, prin vulnerabilitatea ei în fața prețurilor materiilor prime energetice, prin predispoziția ei pentru fuga capitalurilor, un nivel ridicat al corupției și o aplicare defectuoasă a regulilor privind statul de drept. În ceea ce privește indicele libertății economice, în anul 2022 Rusia se afla pe neverosimila poziție 113 din 177 de țări analizate (2022 Index of Economic Freedom). De fapt, economia Rusiei, se plasa în rândul statelor care la majoritatea capitolelor „nu sunt libere”. Tot în 2020, Rusia avea un produs intern brut nominal de 1.483 miliarde dolari, ceea ce o situa pe locul 10 în rândul economiilor lumii. Comparativ, ca suprafață este cea mai mare țară la nivel mondial și a noua ca număr de locuitori (144 milioane) (Rudnițchi C., 2022).

De fapt, visul lui Putin de a reface Uniunea Sovietică de odinioară, însă pe tiparele naționalismului rusesc, au condus la crearea Uniunii Economice Eurasiatice (UEA), ca alternativă la UE. La 29 mai 2014, acordul de înființare era semnat de președinții Federației Ruse, Belarusului și Kazahstanului, cele trei state angajându-se să garanteze începând cu 1 ianuarie 2015 libera circulație a bunurilor, serviciilor, capitalului și a forței de muncă. UEA a fost imaginată sub forma unei integrări „cu mai multe viteze”, care presupunea construirea unui nucleu al integrării economice aprofundate compus din Rusia, Belarus și Kazahstan, în jurul cărui urma să fie încurajate sau *forțate* să adere și alte state (Racheru I., 2014). În ciuda avantajelor aderării sau presiunilor Moscovei, doar Armenia și Kârgâzstan li s-au mai adăugat, în prezent UEA fiind formată din 5 state. O serie de experți consideră că Ucraina a reprezentat pentru Moscova cea mai importantă miză în crearea UEA (Lukianov F., 2014), însă opțiunea euro-atlantică a Ucrainei a devenit un important obstacol pentru Putin în îndeplinirea acestui obiectiv, fiind prin urmare și o posibilă cauză a actualului conflict.

În condițiile în care UE a accelerat tranziția către o energie verde, Rusia risca pe termen mediu să-și piardă cea mai importantă armă – șantajul energetic, în tot ceea ce strategii ruși consideră a fi sfera de influență/control a Moscovei. Putin, care nu a abandonat niciodată gândirea caracteristică Războiului Rece, a

¹ La nivel global, UE are cele mai ambițioase planuri privind trecerea cât mai rapidă către energie verde, ceea ce implică rezolvarea dependenței actuale de resursele energetice ale Rusiei.

fost nevoit să ia acum în calcul și un alt inconvenient, și anume factorul timp, care lucra acum în defavoarea Rusiei. Nu trebuie să mire faptul că în prejma declanșării conflictului din Ucraina, președintele Rusiei și-a intensificat retorica discursului său privind presupusa agresiune și expansiune a NATO și UE către frontierele sale, ca potențial pericol, neluând nici un moment în discuție faptul că aderarea unui stat la cele două organizații este expresia propriei voințe, iar Rusia postcomunistă s-a dovedit a fi pentru statele vecine mai degrabă în agresor decât un partener (fapt ce le-a împins, de altfel, să ceară o asemenea aderare). Din perspectiva Rusiei, atacarea Ucrainei este justificabilă și inevitabilă; iar dacă tot este inevitabilă, mai bine acum decât mai târziu.

c) Resursele: de toate tipurile.

Miza războiului o constituie și resursele Ucrainei, aderarea Kievului la UE și NATO fiind văzută de Moscova, din perspectiva retoricii teoriei realiste a relațiilor internaționale, ca o înclinare și mai mult a balanței de putere în favoarea democrațiilor occidentale. Se pare că Ucraina ar deține aproximativ 5% din resursele minerale ale lumii, printre altele importante rezerve de mangan, minereu de fier, cărbune, titan, uraniu, grafit, mercur, sare de potasiu și aur. Blocarea de către Federația Rusă a comerțului exterior pe mare a Ucrainei a arătat lumii că importanța acestei țări este dată în primul rând de agricultură. Ucraina putea asigura, înainte de război, nevoile alimentare a 600 de milioane de oameni, la nivel european având cea mai vastă suprafață de teren arabil și una dintre cele mai fertile, fapt pentru care de aici plecau către întreaga lume mari cantități de cereale, porumb, cartofi și ulei de floarea soarelui (Ce resurse are Ucraina, 2022). Accesul ușor al Ucrainei la comerțul exterior prin porturile de la Marea Neagră, fără a mai tranzita teritoriul Federației Ruse, este un alt inconvenient luat în calcul de către Moscova.

d) Populația: omogenă sau fragmentată etnic, religios, cultural; coezivă sau nu din punct de vedere identitar.

Respectarea drepturilor minorităților naționale a constituit și constituie încă marea vulnerabilitate a Ucrainei, speculată evident în actualul conflict de Federația Rusă. De altfel, unul dintre motivele invocate de autoritățile Federației Ruse pentru invazia din Ucraina a fost „apărarea drepturilor rușilor de pretutindeni”. Acest pretext folosit de Moscova, care poate deveni o formulă de justificare pe mai departe a unor acțiuni similare, a îngrijorat Consiliul Europei (deși Federația Rusă nu mai face parte din martie 2022 din acest organism¹) (Dojan S., 2022, Ce reprezintă plecarea Rusiei din Consiliul Europei?).

¹ Suspendarea a fost urmată la câteva zile de decizia Rusiei de a se retrage din Consiliul Europei. Vezi Declarația din 11 martie 2022 a ministrului rus de externe Serghei Lavrov. Rusia era membră a Consiliului Europei din 1996. Cei 25 de ani de la aderarea sa au fost, însă, marcați de mai multe războaie cu alte state membre ale organizației și o lipsă de interes față de respectarea deciziilor Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO).

Declarația Comitetului consultativ, arondat Consiliului Europei, privind Convenția cadru pentru protecția minorităților naționale din 20 mai 2022 condamnă în termeni hotărâți agresiunea Rusiei contra Ucrainei și „deplânge faptul că autoritățile ruse folosesc drepturile minorităților ca pretext pentru invazie (...). Comitetul este foarte îngrijorat de faptul că războiul a exacerbât situația pentru relațiile inter-etnice, adâncind neîncrederea între cei care se identifică drept etnici ruși și majoritatea populației. Are un impact și asupra persoanelor care se identifică cu alte minorități naționale sau ca ucraineni, dar care folosesc limba rusă ca principal mijloc de comunicare” (Council of Europe, 2022, Statement).

În realitate, respectarea drepturilor minorităților și, în special, învățământul în limba maternă a îngrijorat și alți vecini ai Ucrainei, printre care se numără România și Ungaria. Un comunicat de presă oficial al Ministerului Afacerilor Externe a României atrăgea atenția Kievului, încă din februarie 2014, că Ucraina trebuie să mențină nivelul de protecție a drepturilor minorităților naționale pentru a rămâne ancorată în parcursul său european. Comunicatul survenea în contextul abrogării de către Parlamentul din Kiev, la 23 februarie 2014, a Legii Ucrainei privind principiile politicii de stat în domeniul lingvistic (MAE, 2014). Ulterior, tot pachetul de legi lingvistice, elaborate de autoritățile ucrainene după 2014 până în prezent, plecând de la acea Lege-cadru privind educația (din septembrie 2017), au fost percepute de minoritățile naționale din Ucraina – inclusiv de minoritatea română – ca fiind extrem de restrictive cu privire la accesul acestor minorități la limba maternă în sistemul de educație, mass-media, spațiul public etc¹.

Din punctul nostru de vedere, strategia de derusificare a Ucrainei adoptată de autoritățile de la Kiev prin impunerea forțată a limbii ucrainene în detrimentul limbilor materne a fost o eroare de strategie, întrucât, pe de o parte, a creat pretextul invaziei Ucrainei de către Federația Rusă, iar, de cealaltă parte, a permis păstrarea limbii ruse ca *lingua franca* pentru toate minoritățile de pe teritoriul ucrainean.

e) Caracteristicile societății: istorie, tradiții, valori relevante

Federația Rusă, mai ales media aservită Kremlinului, invocă des faptul că ucrainenii nu sunt o națiune aparte de cea rusă (velicorusă), iar ca argument afirmă că până la disoluția Uniunii Sovietice ucrainenii nici nu au avut un stat propriu. Afirmarea că ucrainenii și rușii ar fi „o singură națiune” este unul dintre cele mai vechi și mai adânc înrădăcinate mituri folosite împotriva Ucrainei. Deși au rădăcini comune, care datează din timpurile Rusiei Kievene (secolele al IX-lea – al XIII-lea), sunt suficiente argumente care să confirme că ucrainenii și rușii nu aparțin aceleiași națiuni. În ciuda unor perioade lungi de dominație străină,

¹ De exemplu, în aproape toate întâlnirile desfășurate între înalte oficialități ale statului român și ale celui ucrainean au fost discutate aspecte privind respectarea drepturilor minorității române din Ucraina.

Ucraina are în prezent o cultură și o identitate națională puternică și este o țară suverană. Noțiunea de „națiune rusească” fără frontiere politice este o construcție ideologică care datează din epoca imperială țaristă și a fost folosită ca instrument pentru a submina suveranitatea și identitatea națională ucraineană (dar și al altor națiuni din Rusia țaristă). După 2014, guvernul rus a recultivat acest mit, în încercarea de a-și justifica agresiunea militară împotriva Ucrainei. Totodată, pentru a promova ideea că Ucraina aparține „sferei de influență”¹ a Rusiei, autoritățile ruse și mass-media controlată de stat susțin frecvent că Ucraina nu este un stat „adevărat”, ceea ce reprezintă o altă mistificare a istoriei (Chatham House, 2021).

Contrar celor afirmate de propaganda Kremlinului, tot mai multe cercetări confirmă faptul că dintr-o perspectivă istorică și ucrainenii au adoptat, ca și alte popoare, conceptele de națiune, naționalism, ideal național, drept la autodeterminare, statalitate și suveranitate, chiar dacă contextul istoric nu le-a permis până în 1991 să se constituie într-un veritabil stat suveran. De exemplu, chiar și în perioada de vârf a Uniunii Sovietice, la nivelul anului 1975, unele rapoarte ale serviciilor secrete occidentale consemnau perpetuarea unor particularități etno-lingvistice ale ucrainenilor, pe care Blocul occidental le încadra ca manifestări ale naționalismului ucrainean (Central Intelligence Agency, 1975).

Dificultățile remarcate în folosirea celui de-al doilea nivel de analiză constau în numărul mare de variabile pe care un cercetător ar trebui să le ia în calcul în descifrarea cauzelor unui eveniment, ceea ce transformă orice analiză întreprinsă într-un studiu detaliat și laborios, precum și în imposibilitatea cuantificării efectelor fiecărei variabile în parte. Totodată, primele două nivele de analiză sunt considerate „inductive”, spre deosebire de cel de-al treilea nivel de analiză care are un rol „deductiv” (Apahideanu I., 2006, pp. 65-66).

(3) Al treilea nivel de analiză, cunoscut ca sistemic, internațional sau global, ia în calcul ca variabile independente: structura sistemului și dinamica acestuia (preponderent de către neorealiști), respectiv instituționalizarea sa (preponderent de instituționaliștii neoliberali). Sistemul internațional este caracterizat de structuri, reguli și principii care constrâng statele să se comporte pe plan internațional într-un anumit mod, indiferent de factorii care țin de indivizi (obiectul primului nivel de analiză) sau de specificul intern al fiecărui stat (obiectul celui de-al doilea nivel de analiză) (Apahideanu I., 2006, p. 66).

Potrivit acestui mod de analiză scopul comun al fiecărui stat este asigurarea securității, care poate fi înțeleasă ca apărare a valorilor și a intereselor, însă prin

¹ Noțiune folosită în trecut (îndeosebi în secolul al XX-lea), însă considerată a fi perimată în prezent, deoarece contravine dreptului internațional. În teorie, un stat suveran este liber să își stabilească singură calea, politicile și alianțele sale externe și de securitate, precum și participarea sa la organizațiile internaționale și la alianțele militare.

valori și interese actorii statali minori înțeleg independența și integritatea teritorială, iar puterile majore conservarea propriei poziții în sistemul internațional. Pentru adepții teoriei realiste – care folosesc ca variabile structura și dinamica sistemului – securitatea într-un sistem internațional anarhic se poate realiza prin balanța de putere, ce presupunea autoajutorarea (propriile resurse) și realizarea de alianțe flexibile și temporare (Ungureanu R.S., 2006, pp. 179-186). De cealaltă parte, adepții teoriei liberale a relațiilor internaționale considerau că variabila instituționalizarea sistemului internațional a exercitat un impact major, mai ales după prăbușirea comunismului și sfârșitul Războiului Rece, deoarece creșterea, fără precedent în istorie, a numărului și a rolului instituțiilor internaționale, a actorilor nonstatali (fie ei organizații inter sau nonguvernamentale), a convențiilor și al altor forme de reglementare internațională au avut rolul de a diminua anarhia de la nivelul sistemului internațional, de a modifica percepțiile și comportamentul statelor, în sensul impulsivității cooperării și, implicit, al scăderii stării de conflictualitate (Dârdală L.D., 2006, pp. 146-154).

Dintr-o asemenea perspectivă, războiul din Ucraina poate fi privit ca o reacție a Rusiei la unipolaritatea sistemului internațional, configurație stabilită după prăbușirea Uniunii Sovietice, care presupune existența unei singure puteri majore (Statele Unite). Unipolaritatea este încă considerată de mulți analiști ca fiind instabilă, chiar dacă Robert Gilpin a anticipat-o (Gilpin R., 1981), iar alți specialiști au încercat să explice posibilitatea existenței unei lumi unipolare (Ikenberry G.J., Mastanduno M., Wohlforth W.C., 2009, pp. 1-27; Krauthammer C., 1990-1991, pp. 23-33; Wohlforth W.C., 2011, pp.499-511).

Federația Rusă, pe lângă faptul că se consideră a fi succesoare a Uniunii Sovietice, continuă încă să gândească în paradigma teoriei realiste a relațiilor internaționale caracteristice Războiului Rece. În discursul ținut de președintele Vladimir Putin în 2007, în cadrul Conferinței de securitate de la München, acesta contesta unipolaritatea și hegemonia occidentală, condamnând extinderea postcomunistă spre est a NATO ca amenințare la adresa propriei securități (Putin V., 2007). Discursul pare premonitoriu, pentru parcursul ulterior al Federației Ruse: intervenția în Osetia de Nord și Abhazia (2008); Crimeea și Donbass (2014); invazia din Ucraina (2022) etc.

De asemenea, pentru adepții teoriei liberale a relațiilor internaționale, instituționalizarea sistemului internațional ca mijloc de a reglementa comportamentul Federației Ruse și a evita declanșarea conflictelor deschise nu se poate aplica, atât timp cât factorii de decizie de la Moscova gândesc încă relațiile internaționale în „sfere de influență”, iar tratatele, convențiile sau alte acorduri internaționale nu au fost respectate decât atât timp cât ele au servit intereselor Moscovei. Prin anexarea peninsulei Crimeea și prin comiterea de acte de agresiune armată împotriva Ucrainei, Rusia, care se numără printre membrii

permanenți ai Consiliului de Securitate al ONU, a încălcat cel puțin 12 tratate internaționale și bilaterale, printre care Carta ONU (1945), Actul final de la Helsinki (1975) și Carta de la Paris pentru o Nouă Europă (1990), ultima garantând egalitatea suverană și integritatea teritorială a statelor, inviolabilitatea frontierelor, abținerea de la amenințarea sau utilizarea forței și libertatea statelor de a alege sau de a-și schimba propriile acorduri de securitate (Comisia Europeană. Reprezentanța în România, 2022).

Și acest al treilea nivel de analiză este criticat ca fiind prea general în a oferi explicații pertinente cauzelor declanșării unui conflict. Folosind ca studiu de caz războiul actual din Ucraina, putem sesiza că nivelurile de analiză nu se exclud reciproc. Dimpotrivă, recunoaștem complementaritatea aplicării lor. În lumina celor trei nivele de analiză, o explicație pertinentă a războiului din Ucraina ar fi cauzată de: instabilitatea configurației unipolare și dorința reafirmării Rusiei ca mare putere (nivelul trei de analiză); regimul autoritar oligarhic din Federația Rusă care invocând pretexte ideologice (presupusul fascism al ucrainenilor) urmărește atingerea unor interese politice, economice și controlul resurselor Ucrainei (nivelul doi de analiză); rolul personalității lui Vladimir Putin, Volodimir Zelenski și al altor decidenți politici (primul nivel de analiză).

Referințe bibliografice:

1. 2022 Index of Economic Freedom.
<https://www.heritage.org/index/ranking>.
2. Apahideanu, I. (2006). Problema nivelurilor de analiză în relațiile internaționale. In Miroiu, A., Ungureanu R.S. (Ed.), *Manual de relații internaționale*. Iași: Polirom, pp. 61-70.
3. Arutunyan, A. (2014). *Țarul Putin. Din interiorul cultului puterii în Rusia*. București: Meteor Press.
4. Belkovski, S. (2014). *Putin. Biografia interzisă*. București: Corint.
5. Belton, C. (2022). *Oamenii lui Putin*. Chișinău: Litera.
6. Bessner, D., Guilhot, N. (2015). How Realism Waltzed Off: Liberalism and Decisionmaking in Kenneth Waltz's Neorealism. In *International Security*, Vol. 40, No. 2, pp. 87–118.
7. Ce resurse are Ucraina. O mare parte se află în zone afectate de război (2022, May 11). <https://cursdeguvernare.ro/ce-resurse-are-ucraina.html>.
8. Central Intelligence Agency (1975, August 1). Nationalism in Soviet Ukraine 1975.
<https://archive.org/details/CIA-RDP86T00608R000600170005-4>.
9. Cenușă, D. (2022, June 29). Candidatura de aderare la UE: Diferențe interne și geopolitice dintre Ucraina și Moldova.
<https://www.contributors.ro/candidatura-de-aderare-la-ue-diferente-interne-si-geopolitice-dintre-ucraina-si-moldova/>.

10. Chatham House (2021, May 13). Myths and misconceptions in the debate on Russia. How they affect Western policy, and what can be done. <https://www.chathamhouse.org/2021/05/myths-and-misconceptions-debate-russia/myth-11-peoples-ukraine-belarus-and-russia-are-one>.
11. Comisia Europeană. Reprezentanța în România (2022, February 1). Dezinformarea despre conflictul actual dintre Rusia și Ucraina – șapte mituri demontate. https://romania.representation.ec.europa.eu/news/dezinformarea-despre-conflictul-actual-dintre-rusia-si-ucraina-sapte-mituri-demontate-euvsdinfo-2022-02-01_ro.
12. Council of Europe (2022, May 20). Statement of the Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities on the Russian aggression against Ukraine. <https://rm.coe.int/acfc-statement-on-the-russian-aggression-against-ukraine-2022-05-20/1680a69959>.
13. Dârdală, L.D. (2006). Neoliberalismul. In Miroiu, A., Ungureanu R.S. (Ed.), *Manual de relații internaționale*. Iași: Polirom, pp. 139-154.
14. Dojan, S. (2022, February 17). Ucraina, miza aderării la NATO și alternativele la fel de anevoioase. <https://romania.europalibera.org/a/ucraina-nato-renuntare-rusia/31706866.html>.
15. Dojan, S. (2022, March 11). Ce reprezintă plecarea Rusiei din Consiliul Europei? Istoria unui membru problemă. <https://romania.europalibera.org/a/rusia-consiliul-europei-cedodrepturi/31748635.html>
16. Encyclopaedia Britannica. Mișcarea de protest Maidan. <https://www.britannica.com/place/Ukraine/The-Maidan-protest-movement>.
17. Galeotti, M. (2021). *Hai să vorbim despre Putin!*. București: Humanitas.
18. Gilpin, R. (1981). *War and Change in World Politics*. Cambridge University Press.
19. Ignatenko, T.B. (2022). *Actorii invaziei din Ucraina. De la Zelenski la Zolotov, via Putin*. București: Neverland.
20. Ikenberry, G.J., Mastanduno, M., Wohlforth, W.C. (2009, January). Unipolarity, State Behavior, and Systemic Consequences. In *World Politics*, Vol. 61, No. 1, pp. 1–27.
21. Krauthammer, C. (1990-1991). The Unipolar Moment. In *Foreign Affairs*, Vol. 70, No. 1 (America and the World 1990/91), pp. 23-33.
22. Lukianov, F. (2014). "Building Eurasia and defining Russia". In Liik, K. (Ed.), *Russia's Pivot to Eurasia*. London: European Council on Foreign Relations, pp. 18-25.

23. MAE (2014, February 24). Ucraina trebuie să mențină nivelul de protecție a drepturilor minorităților naționale pentru a rămâne ancorată în parcursul său european. <https://www.mae.ro/node/25011>.
24. Novaia Gazeta, le journal russe qui lutte malgré menaces et attaques (2021, March 28). <https://www.france24.com/fr/info-en-continu/20210328-nova%C3%AFa-gazeta-le-journal-russe-qui-lutte-malgr%C3%A9-menaces-et-attaques>.
25. Politkovskaia, A. (2008). *Rusia lui Putin*, București: Meteor Press.
26. Putin, V. (2007, February 10). Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>.
27. Racheru, I. (2014, August). Uniunea Eurasiatică – proiectul pentru „integrarea integrărilor”. De ce sfera de influență a Rusiei este încă atractivă pentru spațiul ex-sovietic?. In *Policy Paper*, No. 13, pp. 1-17.
28. Roxburgh, A. (2014). *Vladimir Putin, un țar în căutarea unui nou imperiu*. Chișinău: Litera.
29. Rudnițchi, C. (2022, March 08). Rusia, o țară mare, bogată în resurse, cu o economie din alt secol. <https://www.rfi.ro/economie-143237-rusia-tara-mare-bogata-resurse-economie-secol>.
30. Service, R. (2020). *Iarna la Kremlin. Rusia și a doua venire a lui Vladimir Putin*. Iași: Polirom.
31. Singer, J.D. (1961, October). The Level-of-Analysis Problem in International Relations. In *The International System: Theoretical Essays*, Vol. 14, No. 1, pp. 77-92.
32. Stanomir, I. (2021, May 3). Rusia lui Putin și mantia imperială a barbariei. <https://www.contributors.ro/rusia-lui-putin-si-mantia-imperiala-a-barbariei/>.
33. Thom, F. (2020). *Putin și putinismul*. București: Humanitas.
34. Ungureanu, R.S. (2006). Concepțutul de „securitate”. In Miroiu, A., Ungureanu R.S. (Ed.), *Manual de relații internaționale*. Iași: Polirom, pp. 179-186.
35. Waltz, K.N. (1959). *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*. New York: Columbia University Press.
36. Waltz, K.N. (2001). *Omul, statul și războiul - O analiză teoretică*. Iași: Institutul European.
37. Wohlforth, W.C. (2011, December). Gilpinian Realism and International Relations. In *International Relations*, Vol. 25, No. 4, pp. 499 –511.